

Stichting

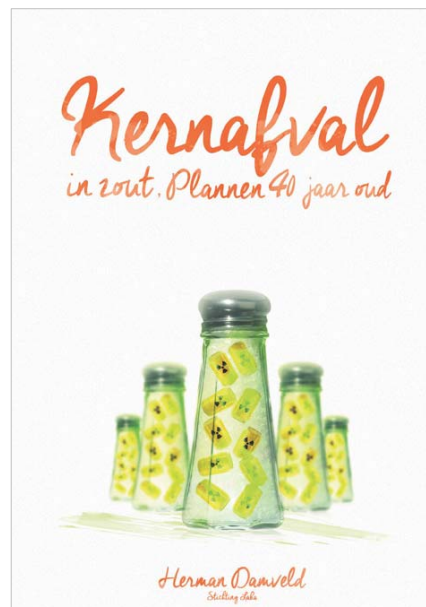
LAKA

Analyseert, informeert en activeert

Deel 12 van 12 bijlagen bij:

Kernafval in zout. Plannen 40 jaar oud
Herman Damveld, Stichting Laka, juni 2016
Verkrijgbaar via Stichting Laka: info@laka.org

Bijlagen beschikbaar op: www.radioactiefafval.nl

2003 tot heden: Europese Commissie dringt aan, regering weert af

Herman Damveld, mei 2016

Samenvatting

Minister Kamp van Economische Zaken heeft op 18 januari 2016 het Energierapport 2016 uitgebracht. Daarin stelt hij dat het denkbaar is dat rond 2023-2025 vier grote nieuwe kerncentrales gebouwd zullen worden met een elektrisch vermogen van 6400 Megawatt.¹ Dat is dertien keer de kerncentrale Borssele. Maar wat er met het kernafval zou moeten gebeuren, daarover zwijgt minister Kamp.

Dat de regering het liever niet heeft over radioactief afval blijkt ook uit de manier waarop men omgaat met de eis van de Europese Commissie (EC), dat er een plan voor de eindberging moet komen. Minister Schultz van Haegen van Infrastructuur en Milieu publiceerde op 30 september 2015 het concept Nationaal Programma radioactief afval.² Maar dat was in feite geen echt plan. De minister ging de discussie over berging van radioactief afval in zoutkoepels of kleilagen liever uit de weg. Op dit plan kwam dan ook veel kritiek, maar in het ontwerp Nationaal Programma radioactief afval dat op 10 februari 2016 verschenen is, vinden we daar niets van terug.^{3 4 5}

Minister Schultz van Haegen stelt dat hoogradioactief afval tot een kwart miljoen jaar gevaarlijk blijft, maar vindt dat een discussie over al dan niet stoppen met kernenergie buiten het Nationaal Programma valt, al erkent de minister dat in het merendeel van de 500 inspraakreacties staat dat de productie van radioactief afval niet los kan worden gezien van het gebruik van kernenergie.^{6 7}

Op 24 mei 2016 was er een commissievergadering over nucleaire kwesties. Daarbij stond het Nationaal Programma op de agenda. Deze vergadering werd gevolgd door een kort debat op 31 mei 2016. Zowel de Tweede Kamer als de minister wijdden geen woord aan het Nationaal Programma. De minister volstond met de mededeling: "Dit kabinet heeft aangegeven dat kernenergie deel uitmaakt van de energiemix."⁸

Het enige concrete besluit van de minister is dat nog in 2016 een zogeheten klankbordgroep wordt opgericht, samengesteld uit vertegenwoordigers van maatschappelijke, bestuurlijke en wetenschappelijke organisaties. Deze klankbordgroep moet de bevolking betrekken bij de discussie over radioactief afval, advies uitbrengen over de financiering van de eindberging en aangeven waar het kernafval opgeborgen kan worden. In de woorden van de minister moet de klankbordgroep: "aandacht besteden aan (...) potentieel geschikte zoekgebieden voor berging van radioactief afval die gereserveerd kunnen worden en aangeven (...) welke beleidsmatige afstemming nodig is, gelet op andere gebruiksfuncties van de (diepe) ondergrond ter plekke." Minister Schultz van Haegen schrijft de rapporten van de klankbordgroep te zullen betrekken bij de herziening van het Nationaal Programma in 2025.⁹ Minister Schultz van Haegen stelde dit ook

tijdens de commissievergadering van 24 mei 2016.¹⁰ Daarmee wordt de besluitvorming negen jaar vooruit geschoven. De klankbordgroep moet een advies uitbrengen over de mogelijke opslagplaatsen voor kernafval. Dat houdt in dat al snel begonnen moet worden met de keuze van locaties. De discussie over opslag in zoutkoepels of kleilagen komt daarmee weer op gang.

Achtergrond en uitleg bij het Nationaal Programma radioactief afval

Europese Commissie wil plan voor eindberging

De Europese Commissie (EC) publiceerde op 30 januari 2003 een ontwerp-richtlijn over de opslag van kernafval. De Commissie wilde dat de lidstaten uiterlijk in 2008 de vestigingsplaatsen voor hoogradioactief afval zouden vaststellen. Uiterlijk tien jaar later, dus in 2018, zou het eerste vat met kernafval de grond in moeten. De ondergrondse definitieve berging van kortlevend radioactief afval moest zelfs nog eerder gebeuren: zo'n opslagplaats had al in 2013 in bedrijf moeten komen.^{11 12}

Van Geel, de Staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, stelde hierover op 10 april 2003 dat de regering net als veel andere landen “in hun eerste reacties laten blijken problemen te hebben met de voorstellen van de Commissie. Gelet op deze reacties en de vele vragen die daarbij zijn gesteld en die nog door de Commissie beantwoord moeten worden, is het twijfelachtig of de richtlijnen in het door de Commissie beoogde tijdpad tot stand gebracht kunnen worden.”¹³

Het Europees Parlement vond het ook te snel gaan. Daarop stelde de EC op 8 september 2004 voor dat elke lidstaat "de mogelijkheid moet bestuderen om de voorkeur te geven aan de oplossing van de diepe ondergrondse opslag". Elke lidstaat moet - als er nog geen ondergrondse opslag is - in een tijdtabel aangeven wanneer een vergunning voor het onderzoek van de gekozen opslagplaats afgegeven zal worden én wanneer de vergunning voor het begin van de opslag verwacht wordt.¹⁴

Ook dit werd door het Europees Parlement en de ministerraad afgewezen omdat dit een verplichting tot geologische berging van radioactief afval inhield in combinatie met een zeer strak tijdschema. Maar in november 2005 liet de EC weten aan het plan te willen vasthouden.¹⁵

Het duurde echter tot 3 november 2010 voor de EC een nieuw plan publiceerde.¹⁶ Na discussie met de ministerraad en het Europees Parlement kwam op 23 juni 2011 een richtlijn tot stand die bepaalde dat elke lidstaat uiterlijk 23 augustus 2015 een Nationaal Programma voor eindberging van radioactief afval moet maken.^{17 18 19 20 21} Deze richtlijn heeft kracht van wet en daardoor komt de opslag van kernafval in Noord-Nederland weer in beeld.

In de nationale programma's moet staan:

- welke doelen men wil bereiken;
- welke belangrijke mijlpalen en tijdschedulers er zijn;
- om hoeveel kernafval het gaat;
- welke plannen en technische oplossingen er zijn voor het kernafval vanaf de productie van kernafval in de kerncentrale tot en met de eindopslag;
- op welke manier de bevolking betrokken wordt bij de plannen;
- welke plannen er zijn voor de opslag als de opslagplaats gesloten is, inclusief hoelang de opslagplaats gecontroleerd moet worden;
- welke middelen er zijn om de kennis van de opslagplaats te bewaren tot in lengte van dagen;
- onderzoek, ontwikkeling en demonstratie-activiteiten die nodig zijn om de gekozen oplossing voor het kernafval daadwerkelijk tot stand te brengen;
- een overzicht van de kosten van de opslag en van de financiering van die kosten.^{22 23}

Regering wil niet afwachten of toch wel

Vanwege genoemde richtlijn diende het ministerie van Economische Zaken op 14 december 2012 een wetsontwerp in waarin stond: “Burgers, bedrijven en overheden zullen worden betrokken bij de vormgeving van het beleid voor het beheer van verbruikte splijtstoffen en radioactief afval.”²⁴

De regering kondigde op 13 augustus 2013 het Nationaal Programma Radioactief Afval aan en vroeg op 8 oktober 2013 onze mening over opslagmethodes van radioactief afval.²⁵ Immers, in de woorden van de regering: “Eén van de doelstellingen van de richtlijn is het voorkomen of tegengaan van zogenaamd “wait and see”-beleid. De verantwoordelijkheid voor het beheer van radioactief afval en de daarmee samenhangende lasten zullen moeten worden neergelegd bij de generatie die ook profiteert van de technologieën waarbij het radioactief afval wordt gegenereerd. We mogen geen onnodige lasten doorschuiven naar toekomstige generaties.”²⁶ Tot 21 november 2013 kon gereageerd worden op het zogeheten startdocument. Dit was een rapport over kernafval dat in opdracht van de regering gemaakt was door Arcadis.²⁷ Verschillende organisaties, waaronder WISE en de Groninger Stichting Co2ntramine, zetten in 10 punten uiteen waarom dit rapport niet geschikt was als startdocument. Ze stelden voor dat de regering het rapport introk en haar huiswerk overdeed.^{28 29}

Meteen werken aan draagvlak

In april 2014 publiceerde de Commissie MER (milieueffectrapportage) een zogeheten “Advies Reikwijdte en Detailniveau”, waarin onder meer werd gesteld dat draagvlak en deelname van de bevolking belangrijk waren. Onderzoek naar hoe je de bevolking bij het Nationaal Programma kon betrekken, moest worden afgerond voor eind augustus 2015.³⁰

De regering deelde in april 2014 mee dat het concept Nationaal Programma eind 2014 ter inzage zou worden gelegd.³¹ Op 23 december 2014 werd dit uitgesteld naar het eerste kwartaal van 2015.³² Op 1 mei 2015 deelde minister Kamp van Economische Zaken mee: “Het ontwerpprogramma zal naar de Tweede Kamer worden gestuurd nog voordat het naar de Europese Commissie wordt verzonden.”³³

Minister Schultz van Haegen publiceerde op 30 september 2015 het concept Nationaal Programma radioactief afval.³⁴ Twee jaar nadat vele organisaties vonden dat het startdocument uit 2013 ingetrokken zou moeten worden, kwam de regering met een nieuw plan dat veel leek op eerdere plannen.³⁵ Ook nu ging de minister echte discussies uit de weg. De minister wilde de komende honderd jaar niets besluiten en daarom was publieksparticipatie niet nodig, want de bevolking vond het geen urgent probleem. In inspraakreacties werd juist wel gepleit voor participatie. De minister ging daaraan voorbij en herhaalde in het ontwerp Nationaal Programma van 10 februari 2016 wat ze letterlijk ook al op 30 september 2015 in het concept had gesteld: “Het lijkt op dit moment echter niet zinvol om publieksparticipatie rondom eindberging te starten: uit onderzoek ter ondersteuning van dit nationale programma blijkt dat door het ontbreken van concrete besluitvorming op dit moment voor veel burgers de urgentie tot participeren ontbreekt.”^{36 37}

Kortom, eerst stelt de minister dat ze niets wil besluiten en omdat ze niets besluit hoeft ze de bevolking ook niet te raadplegen. Dat is vermijdingsgedrag.

De nu levende volwassenen zullen als het aan de regering ligt het begin van de eindberging niet meemaken, omdat ze over 100 jaar niet meer in leven zijn. We beschouwen het Nationaal Programma dan ook als onwettelijk en verwarrend.

Optimistische regering

De Commissie voor de milieueffectrapportage (Cmer) haalde deze kwesties ook aan in haar advies van 26 november 2015.³⁸ Het Nationaal Programma was volgens de commissie gebaseerd op “een optimistisch toekomstscenario, namelijk: een toekomst waarin het benodigde geld beschikbaar komt en waarin in gezamenlijke harmonie en met draagvlak een bergingslocatie wordt aangewezen, ingericht en in gebruik genomen.”³⁹ Dat optimisme deelde de Cmer niet.

De Cmer “deed aanbevelingen over concrete acties op korte termijn, zoals over het veiligstellen van de financiering, het reserveren van bergingslocaties en het organiseren van publieksparticipatie.”⁴⁰ En: “Bij het formuleren van aanbevelingen concentreert de Commissie zich op zaken die naar haar oordeel in de eerste periode van drie jaar kunnen worden onderzocht en beoordeeld, en waarvoor meetbare acties in het programma zouden moeten worden geformuleerd.” Het gaat daarbij om “het in beeld brengen van de (onzekerheden in de)

financiering van de eindberging (en) het reserveren van potentieel geschikte zoekgebieden voor berging van radioactief afval, analoog aan wat is gebeurd bij het waarborgingsbeleid vestigingsplaatsen kerncentrales.”⁴¹

Het waarborgingsbeleid voor een kerncentrale aan bijvoorbeeld de Eemshaven komt neer op een verbod op alles wat de vestiging van die kerncentrale onmogelijk maakt.^{42 43} Dan zou dan ook opgaan voor mogelijke opslagplaatsen voor radioactief afval.

Minister Schultz van Haegen reageerde op de voorstellen van de Cmer met: “Dit is een waardevol advies. Het zal worden betrokken bij de voorbereiding op de actualisatie van het Nationaal Programma in 2025.”⁴⁴ Daarmee wordt de besluitvorming doorgeschoven naar 2025.

Bovengrondse opslag tot 2130 is onjuiste uitleg

De afgelopen jaren had de regering het over *bovengrondse opslag tot het jaar 2130* en verwees daarbij naar de Nota Radioactief Afval uit 1984. In deze nota ging het echter om enkele tientallen jaren bovengrondse opslag van hoogradioactief afval, gevolgd door ondergrondse berging.⁴⁵

Volgens de nota had de berging in bijvoorbeeld zoutkoepels nu gepland of al in werking moeten zijn. Dat is echter niet het geval. De regering schuift het probleem meer dan honderd jaar vooruit door *onjuist te citeren uit de Nota Radioactief Afval*. Dit onjuiste citaat werd recentelijk herhaald door bijvoorbeeld Jan Prij, kernafval-onderzoeker bij NRG (Nuclear Research and consultancy Group te Petten), Ewoud Verhoef, adjunct-directeur van de COVRA (Centrale Organisatie Voor Radioactief Afval), en de onderzoeksinstituut Rathenau Instituut.^{46 47 48} Ook in het door de overheid gefinancierde Meerjarenplan van het onderzoeksprogramma eindberging radioactief afval (OPERA) staat onder verwijzing naar de Nota Radioactief Afval: “Het radioactief afval wordt in Nederland tenminste 100 jaar bovengronds door COVRA opgeslagen.”⁴⁹

Men zou de indruk kunnen krijgen dat de termijn van tenminste 100 jaar voor hoogradioactief afval daadwerkelijk in de Nota Radioactief Afval staat. Deze termijn wordt immers door allerlei organisaties vermeld. Maar ook al herhaalt men een onjuiste bewering nog zo vaak, daarmee wordt die bewering nog niet juist.

Terughaalbaarheid als schijnoplossing

Een derde kwestie betreft de terughaalbaarheid van het kernafval, het idee dat men later weer bij het afval kan om het te kunnen hergebruiken. Terughaalbaarheid kwam plotseling naar voren in 1993 onder toenmalig milieuminister Hans Alders (PvdA). In 1991 noemde hij terughaalbaarheid nog een onbeantwoorde vraag. In 1993 wilde Alders proefboringen in zoutkoepels, maar zijn PvdA-achterban in Noord-Nederland was daar zeer tegen gekant. Daarom verzond Alders een list in de vorm van terughaalbaarheid. Het ging dus om *politieke terughaalbaarheid* die los staat van ideeën over hergebruik van het afval. Er zat geen visie achter over het omgaan met kernafval, het was een manier om een politiek probleem van de PvdA op te lossen.⁵⁰

Ook is *terughaalbaarheid uit een zoutkoepel een illusie*. Zout is plastisch, beweegt volgens ervaringen met de Amerikaanse opslagplaats voor militair kernafval 7,5 tot 15 centimeter per jaar en sluit zo als het ware vanzelf de vaten af van de omgeving.⁵¹ Vaten met kernafval in de Duitse zoutkoepel Asse zijn naar beneden gezakt en moeilijk op te sporen.⁵²

Minister Schultz van Haegen stelde op 10 februari 2016 nieuw beleid voor over terughaalbaarheid: “Uiteindelijk dient, in samenhang met de maatschappij, bekeken te worden wat een optimale periode van terugneembaarheid is. (...) Tot de eindberging geheel gesloten is kan elke generatie die dan leeft opnieuw de afweging maken of de eindberging opengehouden dan wel gesloten dient te worden. Na definitieve sluiting van de eindberging is het afval niet langer terugneembaar via de originele schachten en gangen. Gelet op ontwikkeling in boortechnieken zal het afval uiteindelijk altijd wel terugneembaar zijn, maar de kosten hiervan kunnen zeer hoog zijn.”⁵³ Daarmee is terughaalbaarheid een rekbaar begrip geworden.

-
- ¹ <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-economische-zaken/nieuws/2016/01/18/nederland-op-weg-naar-betaalbare-co2-arme-energievoorziening>, 18 januari 2016.
- ² <http://www.autoriteitnvs.nl/documenten/publicatie/2015/9/30/het-nationale-programma-voor-het-beheer-van-radioactief-afval-en-verbruikte-splijtstoffen>, 30 september 2015.
- ³ <http://www.wisenederland.nl/nat-programma-kop-het-zand-kernafval-naar-2e-kamer>, 10 februari 2016.
- ⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/02/10/ontwerp-nationale-programma-radioactief-afval>, 10 februari 2016.
- ⁵ <http://www.laka.org/info/afval/vergelijking-nationaalprogramma.pdf>, 11 februari 2016.
- ⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/02/10/ontwerp-nationale-programma-radioactief-afval>, 10 februari 2016, p 4 en 12.
- ⁷ <http://www.laka.org/nieuws/2016/radioactief-afval-kabinet-laait-het-over-aan-klankbordgroep-4518>, 11 februari 2016.
- ⁸ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail?vj=2015-2016&nr=89&version=2, 31 mei 2016.
- ⁹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/02/10/ontwerp-nationale-programma-radioactief-afval>, 10 februari 2016, p 5 en 54.
- ¹⁰ Mededeling van ooggetuigen, want begin juni 2016 was het verslag van de commissievergadering nog niet officieel gepubliceerd.
- ¹¹ <http://www.kernenergieinnederland.nl/node/491>, 30 januari 2003.
- ¹² <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2003%3A0032%3AFIN>, 30 januari 2003.
- ¹³ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/25422/kst-25422-29?resultIndex=210&sorttype=1&sortorder=4>, 10 april 2003.
- ¹⁴ [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004PC0526\(02\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004PC0526(02):EN:HTML).
- ¹⁵ <http://www.kernenergieinnederland.nl/node/530>, november 2005.
- ¹⁶ http://www.nl-prov.eu/nl-prov/news.nsf/_/65D45F4852033951C12577D2004FB232, 8 november 2010.
- ¹⁷ Council of the European Union, Brussels, 28 juni 2011, Interinstitutional File: 2010/0306 (NLE) 11428/1/11 REV 1 COR 1; Council of the European Union, Brussels, 15 juni 2011, Interinstitutional File: 2010/0306 (NLE), 11428/11, ATO 64, ENV 519.
- ¹⁸ www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/trans/123937.pdf;
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st12/st12142.en11.pdf>.
- ¹⁹ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/10/02/projectplan-verkennende-studie-naar-de-lange-termijn-beheeropties-voor-radioactief-afval-en-verbruikte-splijtstoffen.html>, p 5.
- ²⁰ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/publicaties/2013/10/02/kennisgeving-projectplan-verkennende-studie-naar-de-lange-termijn-beheeropties-voor-radioactief-afval-en-verbruikte-splijtstoffen.html>, 8 oktober 2013.
- ²¹ <http://www.europarl.europa.eu/nl/pressroom/content/20110622IPR22334/html/Radioactief-afval-export-naar-landen-buiten-de-EU-moet-verboden-woorden-zegt-EP>, 23 juni 2011.
- ²² Council of the European Union, Brussels, 28 juni 2011, Interinstitutional File: 2010/0306 (NLE) 11428/1/11 REV 1 COR 1; Council of the European Union, Brussels, 15 juni 2011, Interinstitutional File: 2010/0306 (NLE), 11428/11, ATO 64, ENV 519.
- ²³ www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/trans/123937.pdf;
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st12/st12142.en11.pdf>.
- ²⁴ <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kernenergie/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2012/12/14/nota-van-toelichting-bij-ontwerpbesluit-tot-implementatie-richtlijn-2011-70-euratom.html>
- ²⁵ <http://www.laka.org/nieuws/2013/national-programma-radioactief-afval-dweilen-met-de-kraan-open-1904/>, 14 augustus 2013.
- ²⁶ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/10/02/projectplan-verkennende-studie-naar-de-lange-termijn-beheeropties-voor-radioactief-afval-en-verbruikte-splijtstoffen.html>, p 4.
- ²⁷ <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kernenergie/documenten-en-publicaties/publicaties/2013/10/02/kennisgeving-projectplan-verkennende-studie-naar-de-lange-termijn-beheeropties-voor-radioactief-afval-en-verbruikte-splijtstoffen.html>, 8 oktober 2013.
- ²⁸ <http://www.wisenederland.nl/kernenergie/dossier-kernafval-nederland>.
- ²⁹ <http://www.co2ntramline.nl/zienswijze-op-nationaal-programma-berging-radioactief-afval/>, 27 oktober 2013.
- ³⁰ <http://api.commissiomer.nl/docs/mer/p28/p2842/a2842rd.pdf>, 10 april 2014.
- ³¹ E-mail Inspraakpunt Nationaal Programma aan Herman Damveld, dd. 16 april 2014.
- ³² <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-25422-119.pdf>, Tweede Kamer, vergaderjaar 2014–2015, 25 422, nr. 119.
- ³³ http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2015Z08318&did=2015D16894, 1 mei 2015.
- ³⁴ <http://www.autoriteitnvs.nl/documenten/publicatie/2015/9/30/het-nationale-programma-voor-het-beheer-van-radioactief-afval-en-verbruikte-splijtstoffen>, 30 september 2015.

-
- ³⁵ <http://www.autoriteitnvs.nl/actueel/nieuws/2015/9/29/ontwerp-nationale-programma-radioactief-afval-ligt-ter-inzage>.
- ³⁶ <http://www.autoriteitnvs.nl/documenten/publicatie/2015/9/30/het-nationale-programma-voor-het-beheer-van-radioactief-afval-en-verbruikte-splijststoffen>, 30 september 2015.
- ³⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/02/10/ontwerp-nationale-programma-radioactief-afval>, 10 februari 2016, p 5 en 6.
- ³⁸ <http://www.commissiener.nl/advisering/afgerondeadviezen/2842>, 26 november 2015.
- ³⁹ <http://api.commissiener.nl/docs/mer/p28/p2842/a2842ts.pdf>, 26 november 2015.
- ⁴⁰ http://api.commissiener.nl/docs/mer/p28/p2842/2842_ts_persbericht.pdf, 26 november 2015.
- ⁴¹ <http://api.commissiener.nl/docs/mer/p28/p2842/a2842ts.pdf>, 26 november 2015.
- ⁴² Tweede Kamer, vergaderjaar 1985-1986, 18830, nrs. 46-47.
- ⁴³ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2010/02/25/derde-structuurschema-elektriciteitsvoorziening-deel-4-planologische-kernbeslissing.html>, 25 februari 2010.
- ⁴⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2016/02/10/reactie-op-toetsadvies-cie-m-e-r-en-ingediende-zienswijzen-op-ontwerp-nationaal-programma-beheer-van-radioactief-afval-en-verbruikte-splijststoffen/reactie-op-toetsadvies-cie-m-e-r-en-ingediende-zienswijzen-op-ontwerp-nationaal-programma-beheer-van-radioactief-afval-en-verbruikte-splijststoffen.pdf>, 10 februari 2016, p 8 en 9.
- ⁴⁵ Nota Radioactief Afval, 19 April 1984. Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
- ⁴⁶ <http://www.kngmg.nl/publicaties/Geobrief-8-2014.pdf>, december 2014.
- ⁴⁷ <http://www.kngmg.nl/publicaties/Geobrief-7-2014.pdf>, november 2014.
- ⁴⁸ <http://www.rathenau.nl/themas/thema/project/burgers-over-berging.html>.
- ⁴⁹ <http://www.covra.nl/downloads/opera>,
- ⁵⁰ Herman Damveld, “Touwtrekken om kernafval. 25 Jaar plannen maken voor opslag in zoutkoepels “ Groningen, 2001, pagina 14 tot 19.
- ⁵¹ http://www.world-nuclear-news.org/WR-More_room_at_WIPP-0508137.html, 5 augustus 2013.
- ⁵² <http://www.asse-gmbh.de/pressemitteilungen.html>, 28 november 2012.
- ⁵³ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/02/10/ontwerp-nationale-programma-radioactief-afval>, 10 februari 2016., p 36 en 37.